

BOQONNAA TORBA

AADAA HOJII CIMAA

Kaayyolee Boqonnichaa: Boqonnaa kana barattee erga xumurtee booda:

- Hojiin kamiyyuu tuffatamuu akka hin qabne ni hubatta.
- Kabajaa hojii fi yeroo ni qalbeeffatta.
- Amaloota ogummaan ittiin ibsamu keessaa tokko dandeettii ogummaa cimsachuun misoomaa fi guddinaaf hundee ta'uu isaa ni hubatta.
- Ibsamoota naamusa ogummaa keessaa tokko kan ta'e dandeettii ogummaa gabbifachuun omishtummaa fi guddinaaf bu'uura ta'uu isaa ni hubatta.

7.1 Aadaa Hojii Cimsachuu

7.1.1 Gosti Hojii Tokko Gosa Hojii Birootii Gadi Akka hin Taane Hubachuu

- *Gosti hojii tokko gosa hojii biraatii gadi akka hin ta'in fakkeenya fudhachuun ibsaa,*
- *Hojii hundaa wal-qixa kabajuu qabna yeroo jennu maal jechuu keenya?*

Ogummaa Hojii Mukaa

Ujuluu fi Asmaamaawu naannoo Gaambeellaa magaalaa Gaambeellaa keessa kan jiraatan barattoota kutaa

torbaa ti. Hiriyyootni kun manni jireenya isaanii walitti dhihoo waan ta'eef waliin barumsa isaanii qayyabatu. Yeroo boqonnaa isaanii waliin murteeffachuu dhaan ni taphatu, waa'ee fedha isaanii kan fuula duraas ni mari'atu. Ujuluun gara fuula duraatti ogeessa hojii harkaa, Asmaamaawu ammo ogeessa qorannoo biqilootaa ta'uu fedha qabu. Asmaamaawu yeroo hundumaa qayyabbannoof gara mana Ujuluu yeroo deemu wantoota qalbii isaa hawwatan keessaa tokko abbaa fi haati Ujuluu ofegganoo fi ogummaa cimaadhaan waliin ta'uudhaan muka irraa boca isaan hojjetan ture. Abbaan Ujuluu muka soofuudhaan bareechanii yeroo dhiyeesaan haati isaa ammo meeshaa fayyadamuudhaan akkaataa barbaadametti sirreessuudhaan boca meeshaalee baasu turan .

Asmaamaawu yeroo boqonnaa isaa waa'ee ogummaa harkaa haadhaa fi abbaa hiriyyaa isaa dinqisiifachuudhaan kanneen isaaniin hojjetamanii mana bocni adda addaa itti gurguramanii fi mana shomboqqoo keessatti

bocoota tarreeffaman irra adeemee daawwata ture. Yeroo daawwannoo isaa meeshaalee aadaa qalbii isaa hawwatan keessaa meeshaalee muuz-iqaa kan akka kiraaraa, maseenqoo, baganaa fi kkf yoo ta'an dabareewwan seenaa keessaa ammo masaraa Gondor Faasiladas, siidaa Aksumii fi kan biroos ni jiru. Asmaamaawu barnoota saayinsii hawaasaa keessatti waa'ee dabareewwan seenaa yeroo baratu gara fuula duraatti ogummaa kana baruuf fedha godhate. Ogummaa kana baruufis ammo abbaan Ujuluu akka barsiisu waan gaafateef Ujuluu fi hiriyyoota isaa biroos dabalatee leenjisuuf qophaa'e. Asmaamawu ogummaa hojii harkaa kana hojii gadi aanaadha jedhee osoo hin tuffatin leenjiidhaaf of kakaasuun isaa abbaan Ujuluu cimina keessa isaa kana akka dinqisiifatan godhe.

Yeroo ammaa kana Asmaamaawu fi hiriyyoonni isaa kan biroos leenjii kana xumuruudhaan maatii Ujuluu wajjin ta'uudhaan induustirii hojii ogummaa mukaa naannoo isaanitti babal'isuuf karoora baafatanii sochii bu'a qabee-ssa godhaa jiru. Egaa Asmaamaawu faa hojii salphaa kana irraa ka'uudhaan waggoota muraasa booda jiraattota naannoo isaanii ogummaa hojii mukaa bifa ammayyaa'aa ta'een leenjisu jalqaban. Induustiriin ogummaa hojii mukaas naannoo Gaambellaatti babal'achuu danda'ee jira.

Gilgaala 1

Akkaataa dubbisa kanaatiin gaaffiilee armaan gadiitiif deebii kennaa.

1. Asmaamaawu gara ogummaa hojii mukaatti akkamitti seenuu danda'e?
2. Sababni abbaan Ujuluu Asmaawuun galateeffataniif maali?
3. Namoonni-hojii xiqqaa, guddaa, olaanaa fi gadanaa jechuun filachuu hin qaban kan jedhamu maaliif?
4. Seenaa kana keessatti hojiin dubartiis ta'e dhiiraan hojjetamuu akka danda'amu himni nama hubachiisu kami? Qabsiisa keessan irratti barreessuun daree keessatti barsiisaa keessaniif dubbisaa.

Gosi hojii tokko gosa hojii birootiin gadi akka hin taane amanuu yeroo jennu kaayyoo fi galmi hojii kamiyyuu of danda'uu irra darbuun misooma biyyaa ariifachiisuuf gahee kan qabu ta'uu isaa hubachiisuufiidha. Namni tokko fedha ofii qabuunis haa ta'u leenjiidhaan dandeettii ogummaa argateen gosa hojii tokko irratti bobba'uu ni mala. Akkaat aa kanaan hojjetoonni hunduu hojii isaanii kabajanii hojjennaan mataa isaanii irraa darbuun biyyaa fi lammii isaanii walqixxummaadhaan waan fayyadu hojjetan jiru jechuudha. Kanaaf iyyuu lammiin hundinuu hojii gadi aanaa yookii oli'aanaa osoo hin jedhin hojii kabajuu fi yerootti sirnaan fayyadamuu gahee biyyii fi lammiin irraa eegu gumaachuu qaba.

Gilgaala 2**Gaaffiilee armaan gadii dubbisuun deebii gabaabaa kennaa.**

1. Hojiin olaanaa fi gadi`aanaa hin qabu kan jedhamuuf maaliif isinitti fakkaata?
2. Gosi hojii kamiyyuu misooma biyyaatiif gahee qabaachuun isaa maal maaliin ibsama?
3. "Hojiin xiqqaa fi guddaa hin qabu" yommuu jedhamu "Garagarummaan hojii hin jiru" jechuu miti. Yaada kana irratti garee gareedhaan mari'adha.

Ganda Daagetaammaa

Gandi Daagetaammaa jedhamtu naannoo Matakkaal daangaa magaalaa Chaaginiitti kan argamtu ganda baadiyyaa magariituu fi tulluun baay'atu dha. Naannoon kun bosonaan uwwifamee waan tureef uummata naannoo kanaa rakkinni gogiinsaa isaan mudatee hin beeku. Magariisummaan kun garuu akka jirutti itti fufuu hin dandeenye. Baay`een jiraattota naannoo kanaa magariisummaa naannoo isaanii akka jirutti tursiisuuf tattaaffii yoo godhan iyyuu waa`ee nageenya naannoo isaaniiitiif namootni hin dhiphanne muraasni yeroo adda addaatti mukeen ciruudhaan bosonni naannoo sanaa badaa waan adeemeef magariisummaan ture hir`atee biyyoon gabbataanis lolaadhaan dhiqamaa deeme. Namni waggoota soddoma dura waa`ee gabbina biyyee fi bosona naannoo ganda Daagataamaa beeku har`a garuu deebi`ee naannoo kana yoo argu abiddi lafa keessaa waan itti dhohee gube

hanga itti fakkaatutti bosonni badee bareedinni naannoo surraan irraa ka`ee arguu bay`ee isa gaddisiisuu danda`a. Haalli kun akka kanatti akka itti hin fufne gochuudhaaf tarkaanfiin barbaachisaa ta`ee dafee fudhatamuu akka qabu itti amanuudhaan jiraattonni naannoo sanaa mootummaatti iyyatan. Haala kanaan, ganda daagetaammaa deebisanii uwwisuuf naannoo mijataa ta`etti biqiltuun biqilchamee qophaa`e.

Uummanni ganda kanaas gareedhaan gurmaa`uudhaan yeroo itti hojjechuu danda`an baafatanii galma ga`iinsa karoora kanaatiif of qopheessuudhaan mootummaa wajjin ta`uudhaan ogeesota qonnaatiin gargaaramuudhaan sagantaan biqiltuu dhaabuu adeemsifamee jira. Magariisummaa Ganda Daagetaammaa deebisanii arguudhaaf uummati fedhaa fi kutannoo cimaadhaan socho`ee yeroon roobaa osoo hin darbin jallii fi gubbaan tullichaa hundi biqiltuu mukeeniitiin uffifamee jira.

Biqilootni dhaabaman kunis sirriitti lafa hanga qabatanitti hundi namaa dabaree dabareedhaan fayyadamuudhaan eegumsaa fi kunuunsa irraa barbaachisu godhaa jira. Yeroo ammaa magariisummaan ganda Daagetaammaa fagootti argamuu danda`a. Gara jalaa fi bantii tullichaa irratti mukeeni fi hoosoon biqilan, tullicha jala burqituun yaa`u fi dirree diriiraa irratti biqilootni biqilan namaafis ta`e bineensotaaf mijaa`aa ta`uu jalqabanii jiru.

Gilgaala 3**Akkaataa ajaja isaaniitiin gaaffiilee armaan gadiitiif deebii kenni.**

1. Seenaa armaan olitti dhiyaate irratti walitti dhufeenya yeroo, hojii fi misoomaa akkamiin ibsame? Gareen mari adhaa.
2. Rakkoon jiraattota ganda Daagetaammaa akkamitti hiikkate?

Magariisummaan naannoo akka hinbannetti eegani tursiisuuf of eeggannoo godhamuu qabu yeroo wajjin wal-qabsiisuun ibsaa.

7.1.2. Walitti Dhufeenya Yeroo, Hojii fi Misoomaa

Fakkii 7.1 Lafa duwwaatti hafee bosona gochuuf namoota hojjetan.

- *Fakkii kana irraa maal hubattan? Waan hubattan dabaree abareedhaan barsiisaa keessanitti himaa.*
- *Ammaan dura biqiltuu dhaabuu irratti hirmaattan yoo ta'e akkaataa isaa hiriyyoota keessanitti himaa.*

- *Mukeen dhaabuu irraa faayidaalee gurguddoo argamuu danda'an ibsaa.*

Walitti dhufeenyi yeroo, hojii fi misoomaa karoora fi kaayyoodhaan yoo geggeeffame bu'aa gaarii argamsiisa. Yeroon qabeenya maallaqnii itti hin kaffalamne, dhala namaaf uumamaan bilisaan kan kennamee, loogii tokko malee ilma namaa hunda iyyuu wal qixxummaan kan tajaajiluu fi bara jireenyaa hunda kan jiraatuu dha. Eenyu iyyuu dhorkaa tokko malee kan irratti ajajuu danda'u qabeenya bilisaa keessa tokko yoo ta'u hunduu akkaataa barbaadetti itti fayyadamuu kan danda'u qabeenya harka ofii jiruudha. Namni akka naannoo if haala keessa jiraatutti qoqqooduu dhaan yeroo hojii, yeroo boqonnaa, yeroo irribaa jedhuun itti fayyadama. "Guddinni biyya tokkoo kan murtaa'u ilaalchaa fi itti fayyadama uummanni yeroo dhaaf qabuun dha" kan jedhamu jechi beektotaa ni jira. Kun dhugaattuu namoota hundaa kan amansiisuudha. Hawaasi faayidaa yeroo hubate yerootti fayyadamee mataa isaa jijjiiree biyya isaas misoomsuuf humna guddaa qabaata.

Gilgaala 4**Gaaffiilee armaan gadii deebisi.**

1. Barataan tokko karoora yeroo baafachuu qaba kan jedhamu maaliif?
2. Hariiroon yeroo fi misooma biyya akkamitti ibsama?
3. Lammiin tokko yerootti sirnaan fayyadamuu dhiisuudhaan misooma biyyaa attamiin miidha?

7.1.3. Hojii Dhuunfaas Ta'e Kan Waliinii Yeroo fi Qulqullinaan Raawwachuu

Fakkii 7.2. Waliin hojjechuun bu'aa qabeessa nama taasisa.

- *Fakkii kana irratti namoonni argaman maal hojjechaa jiru?*
- *Qulqullinni hojii nama dhuunfaa tokkoo bu'aa waliinii irratti gumaachi inni qabu maal?*

Hojii fi Yeroo

Aadde Ambaseen qindeessituu mana barumsaa giddugaleessa saddarkaa lammaffaa Idigata Bahibirat yoo ta'an hojii bulchiinsaa fi itti fayyadama yeroo irratti beekamtuu dha. Qindeessituun kun hojii dhuunfaa fi gareetti waan

amantuuf barsiisota, hojjettoota fi kan biroo waliin ta'uu dhaan mana barumsichaa keessatti jijjiirama fiduudhaaf ciminaan hojjechaa jirti. Itti fayyadama yerootiif iddoo guddaa waan laatteef hojii tokko yeroo fi sagantaa isaa dursuu dhaan xumuruun aadaa fi mallattoo mana barumsichaa erga ta'ee tureera. Yeroon kabaja ayyaana barnoota semiisteera tokkoffaa waan gaheef akkaataa sagantaa baheetti namni hundi garee hojii garaagaraa irratti ramadamuudhaan socho'uu jalqabanii jiru. Ispoortii, do'ii, hog barruu agarsiisa adda addaa, gumii shamarranii, muuziqaa, badhaasaa fi kkf hundunuu bakka jiranitti akkuma gahee hojii isaaniitti ayyaanicha ho'isuuf ciminaan qophaa'uun guyyaa ayyaana eegaa jiru.

Guyyaa kanatti manneetii barnootaa ollaa, namoota beekamoo naannoo, wal-daalee dargaggoo fi dubartoota irraa keessummootni akka argaman ni eegamu. Aadde Ambaseen hojiiwwan waliin raawwatamanii fi kan hafan madaaluu dhaaf walgahaii yeroo walitti qabdutti kan isheen mirkaneeffatte akka armaan gadii ta'a. Kunis ittigaafatamummaa dhuunfaa bahuu jechuun hojii garee yeroodhaan raawwachuuf bu'uura ta'uu isaati. Yeroo ammaa barsiisotaa fi barattootni mana barumsaa Idigat Bahibirat akkaataa sagantaa baheetiin haala gaarii ta'een keessa bahuuf qophii isaanii isa dhumaa irra jiru.

Gilgaala 5**Gaaffilee armaan gadii deebisaa.**

1. Hojiin dhuunfaa hojii garee irratti dhiibbaa inni qabu maali?
2. Hojii dhuunfaas ta'e kan garee yeroo fi qulqullinaan raawwachuun faayidaa maalii qaba?
3. Hojiiwwan barattooti gareedhaan hojjechuu danda'an maal maal fa'i? Fakkeenya lama kennaa.

Hojii dhunfaas ta'e kan garee bakka hundatti yeroo fi qulqullina isaa eeguun raawwachuun jechuun ittigaafatamummaa bahuu jechuu dha. Bu'aan hojii kami iyyuu kan ittiin madaalamu qulqullina duwwaadhaan osoo hin taane yeroo ramadameef keessatti xumuramuu isaa ti. Adeemsa hojii keessatti hojiin dhuunfaa bu'aa hojii garee irratti gahee guddaa kan qabu yoo ta'u hojii dhuunfaas ta'e kan garee yeroo fi qulqullinaan raawwachuun misooma biyyatiif gahee guddaa qaba. Hojiin dhuunfaadhaanis ta'e gareedhaan yeroo fi qulqullina isaa eeggatee yoo hojjetame jireenyi ogeessa sanaa fi kan uummata hundaa ni fooyya'a.

Yerootti sirnaan fayyadamuun hojii yeroo fi qulqullinaan raawwachuun misooma biyyaa fi guddina diinagdeefis gahee guddaa qaba. Hojiin hirmaanna gahee nama hundaa kan barbaadu sochii hawaasummaa waan ta'eef hojii dhuunfaas ta'e kan garee bakka kamitti iyyuu yeroo jedhametti raaww-

achuun bu'aa qulqullina qabuuf nama geessisa.

Bu'aa fi qulqullinni hojii tokkoo kan itti madalamu, hojii raawwatamee fi hojicha raawwachuuf yeroo fudhatameenidha. Hojii tokko yeroo saganteeffameef dura raawwachuu jechuun hojii dabalataa kan birootiif of qopheessu jechuu waan ta'eef bu'a qabeessumaa guddisuu dha. Akkuma dura ibsametti dhuunfaadhaanis ta'e garee dhaan hojiin bu'a qabeessa ta'e hojjetameera jechuudhaaf yeroo fi qulqullinaan omishinni omishame jiraachuu qaba. Kun ammoo hojii irra akka ooluf hojjetaan tokkoon tokkoon isaa yeroo, qulqullina, fi bu'aa isaatiif xiyyeeffannoo barbaachisu kennuutu irra jira. Kunis guddinaa fi misooma biyyatiif bu'uura ta'a.

Gilgaala 6**Gaaffilee armaan gadii deebisaa.**

1. Hojiin tokko bu'a qabeessa kan jedhamu sababa maaliin?
2. Madaallin bu'aa qabeessummaa hojii yeroo xiqqaan hojii qulqullina qabu hojjechuudhaa kan jedhamu maaliif sitti fakkaata?

7.2. Osoo hin Hojjetin Jiraachuu

7.2.1. Osoo hin Hojjetin Jiraachuun

Gufuu Misoomaa, Diinagdee fi

Guddinaa Ta'uu

Waa'ee misooma keenyaa utuma

dubbannuu, Jirakaa gufuunu,

qaaniin qaani caalu

osoo hin hojjetiin taa'anii

nyaachuu.

- *Osoo hin hojjetin nyaachuun qaanessaadha kan jedhame sabani maalii dha?*
- *Haala walaloo kanaan gufuu misoomaati kan jedhame maali dha?*

Mucayyoo Dhiboofuu

Qatsalaan hojii kan jedhamu waan hin jaallanneef osoo hin hojjetin jiraachuu kan barbaaddu mucaa dhiboofuu dha. Mana keessattis ta'e mana barumsaatti amalli dhibaa'ummaa ishee kun daran itti cimaa waan deemeef mana barumsaa fi maatii ishee baay'ee yaachise. Namni hin hojjenne hawaasa keessattis kan balaaleffatamee fi namoota biroo irrattis hirkachuu dhaan misooma fi guddina biyyaatti gufuu akka ta'etti waan lakkaawamuuf amala gadhee kana keessaa akka baatuuf keessumaa iyyuu abbaan ishee yaalii guddaa taasisan. Hojii jibbuu ishee irraa kan ka'e araada gadhee fi wantoota ishee miidhuu danda'an adda addaatiif akka isheen hin saaxilanneef hiika ta'a waan jedhan hundumaa yaaduutti ka'an.

Yeroo dhihoo asitti qe'ee isaanii keessatti horsiisa lukkuu jalqabame keessatti Qatsalaa suuta suuta harkisuudhaaf carraqqiin isaan godhan ni milkaa'eef.

Guyyaa sambataa ganama tokko Qatsalaan buphaa akka lakkoofuu fi walitti akka qabduuf dirqamni kennamef. Isheenis xiqqoo erga mamtee booda waan jedhamte hojjette. Guyyaa lammaffaa Qatsalaan hojii ajajamte miira fooyya'aa dhaan raawwatte. Qatsalaan kaleessaa fi har'a hojiin isheen hojjette miira gaarii akka uumeef hubatte guyyaa sadaffaatti namni osoo hin yaadachiisin ofii isheen kaatee buphaa lukkuuwwanii erga walitti qabdee booda iddoo isaan bulan qulqulleessite. kana boodas abbaa ishee waamtee yeroo qayyabbannoo fi bashannanaa akka sagantaa baasaniif gaafatte. Sagantaa hojii ishee keessatti keessumaa iyyuu lukkuulee dhaaf nyaataa fi bishaan kennuu, buphaa isaanii adurreen akka jalaa hin nyaanne walitti qabuu, lukkuu dhaltuu hammachiisuu, wucii yaasisuudhaan kunuunsuu akkasumas buphaa daldaaltotaaf lakkooftee kennuu fi herrega hojjettee abbaa isheetti beeksisuu akka bashannana tokkootti lakkoofte.

Abbaa fi haati ishee jijjiiramu hintala isaaniitti baay'ee gammadan. Qatsalaan hojiin hammam bilisummaa sammuu fi ofitti amanamummaa uumuu

akka danda`u qabatamaatti mirkaneeffachaa dhufte. Suuta suutaan amala hojii jibbisiisu keessaa of baasuudhaan barattuu cimtuu fi hojjetuu qaxalee ta`uu dandeesse. Yeroo gabaabaa keessatti jijjiirama amalaa fiddeemaatii ishee duwwaa osoo hin ta`in hiriyyoonni daree ishee fi barsiisonni ishee baay`ee dinqisiifatan.

Gilgaala 7

Dubbisa kana irratti hundaa`uun gaaffiilee armaan gadii deebisi.

1. Qatsalaan miira ofitti amanamummaa gabbifachuu kan dandeesse akkamitti ture?
2. Qatsalaan amala hojii jibbuu sana irraa akka fooyyaftu wantoota gargaaran tarreessi.
3. "Osoo hin hojjetin jiraachuun gufuu misoomaa fi guddinaa ti" yaada maree kana fudhachuudhaan ogeessa afeeruun maree taasisaa.

Osoo hin hojjetin jiraachuun gufuu dinagdee, misoomaa fi guddinaa ta`uu isaa ibsuuf namoota hedduun "kan hin hojjenne hin nyaatin" yommuu jedhan ni dhaga'ama. Kun jecha dhugaa fi sirrii dha. Namni hin hojjenne nyaachuu hin qabu. Hojiin nama ta`uuf, jireenya fooyya`aa jiraachuuf wabii ta`uu irraa darbee ilmi namaa sammuudhaanis ta`e qaamaan guddachuu kan danda`u hojii yoo hojjetedha. Namni hojii hojjetu jireenya ofiis ta`e kan namoota biroo jijjiiruuf humna argata. Osoo hin hojjetin jiraachuun miidhaan inni qabu nama dhuunfaa

irra darbee kan maatii, uummataa fi biyyaa ta`a. Osoo hin hojjetin nyaachuun akka leeyyoo guddaa ta`e lammiin hundi baree jireenya keenya hojiidhaan jijjiiruuf cimnee yoo hojjenne jireenyi uummataa ni fooyya`a. Uummanni hojiidhaan guddate jechuun ammoo guddinni biyyaa fi misoomni amansiisaan ni jiraata jechuudha.

Gilgaala 8

Gaaffiilee armaan gadii deebisi.

1. Ciminaan hojii hojjechuun guddina nama dhuunfaa misooma ummataa fi biyyaa akkamittiin wal-qabachuu akka danda`u ibsaa.
2. Barsiisaa keessan waliin ta`uu dhaan hojii osoo hin hojjetin jiraachuun qaanessaa ta`uu isaa mana barumsaa keessan keessatti waltajjii qopheessuudhaan barattootaa fi barsiisota mariisaa.

7.2.2. Kaayyolee Misooma Dinagdee Heera M.F.D.R.I tiin Tumaman

- *Heericha keessatti kaayyoolee dinagdee kaa`uun maaliif barbaachise?*

Horsiistee Bultuu Cimtuu

Aadde Hawwaa Abdallaa mootummaa naannoo Afaar keessa kan jiraatan yoo ta`u ciminaan hojjechuu isaaniitiin badhaasa medaaliyaa warqee horsiisee buloota badhaafaman keessaa isaan tokkodha. Waggoota sadan har`aa dura horii horsiisuun qofa jiraataa kan

turan horsiistee bultuun kun waa`ee qonnaa irratti barnoota karaa hojjetoota misooma baadiyyaatiin hubannoo gahaa waan argataniif horii horsiisuu cinatti lafa qonnaa hektaara tokko fudhachuu dhaan qotanii oomisha gaarii galmeessisuu danda'anii jiru. Lafa kennameef irratti kuduraa fi fuduraa adda addaa oomishanii akkasumas marga nyaata horii isaaniif ta`u argachuu danda'anii jiru. Haaluma kanaanis madda galii gaarii uumatani jiru. Hojii kana cinatti dabalataan daldala jalqabuuf kaayyoo waan qabaniif mana daldalaa kutaa lama qabu magaalaa Asaayitaa keessatti ijaarsisaa jiru.

(Madda: Addis zemen, Gurandhala 8 Bara 2000)

Gilgaala 9

Dubbisa kana irratti hundaa`uun gaaffiilee armaan gadii deebisaa.

1. Aadde Hawwaan jireenya fooyya`aa amma irra jiran kanaan kan isaan gahe maal?
2. Akka aadde Hawwaatti hojjetoota ciccimoo badhaasuun faayidaa maalii qaba?

Kaayyoleen dhimmoota diinagdee heerrri Mootummaa Federaalawaa Dimokiraatawaa Ripaabilika Itoophiyaa keessatti tumaman dhimmoota xiyyeefannoon isaa inni guddaan wantoota bu`uura jireenya uummataa ta`an guutuu fi guddinaa fi badhaadhina biyyattii mirkaneessuudha. Waan kana

ta`eef kaayyoon dhimma misoomaa fi dinagdee biyya keenyaa ummatooti sadarkaa sadarkaadhaan isaatti itti fayyadamtoota kan ta`an, kadhaa keessaa kan ittiin bahan guddina dinagdee ariifachiisaa mirkaneessuudhaan biyya keenya keessatti sirna dinagdee gabaa bilisaa ijaaruu dha.

Sirna dinagdee gabaa bilisaa jechuun lammiileen sochii dinagdee biyya isaanii keessatti gosa hojii barbaadan akka hojjetan, fedha hawaasaaf oomisha dhihaatu irratti hundaa`uu dhaan sirna gabaa dhaabbatedha. Heera M.F.D.R.I akka ifaan lafa kaa`utti kaayyoon sochii misoomaa inni guddaan guddina lammiileef wantoota bu`uura jireenyaa ta`an guutuu ta`a. Kaayyoon bu`uuraa kun dhimmoota armaan gadii of keessatti hammata. Isaanis:

- Lammi Itoophiyaa kan ta`an kam iyyuu biyyattii keessatti sochii dinagdee mara keessatti hirmaachuu dhaan mirga hojii jireenya isaaf ta`u hojjetee jiraachuu.
- Lammiileen Itoophiyaa hundinuu waan ittiin jiraatu, hojii fi ogummaa barbaade mirga filachuu.
- Mootummaan hojii dhabeeyyii fi rakkatootaaf imaammata hojii umuu danda`u hordofa, carraa hojii umuufis sagantaalee hojii baasa.

- Mootummaan lammiileen hojii akka argataniif carraa hojii babal'isuuf torkaanfii barbaachisaa fudhata.
- Kaayyoolee bu`uura misoomaa fi dinagdee kanaas dhugoomsuuf soc-hii misoomaa qonna gidduu galeessa godhate kan jiru yoo ta`u toora hojiwwan kan birootiinis hirmaanaan ho`aan taasifamaa jira. Kaayyowwan misoomaa fi dinagdee armaan olitti xuqaman ifatti kaa`uudhaan bu`a qabeessummaa isaatiifis gargaarsa gochuu irra darbee jireenyi qotee bulootaa fi horsiisee bulootaa baadiyaa akka jijjiiramuuf hanga ammaatti tarkaanfiiwwan fudhataman akka salphaatti kan ilaalaman miti. Qotee bulootaa, horsiisee bulootaa fi inveestaroota jajja-beessuuf badhaasni adda addaa kennameefii jira. Badhaasni kun ammo qotee bulootaa, horsiisee bulootaa fi investeroota kan birootiif kakaasuudhaan bu`aa caaluuf akka hojjetaniif iddoo guddaa qaba.

Gilgaala 10

Gaaffiilee armaan gadii irratti mari`adhaa.

1. Biyya keenya keessatti guddinni safisaan dhufuu kan danda`u akkamitti?
2. Hojii dhabdoonni carraa hojii akka argataniif tarkaanfii mootummaan fudhachuu qabu maali?

7.3 Dandeettii Ogummaa fi Naamusa Ogummaa

7.3.1 Walitti Dhufeenya Dandeettii Ogummaa, Naamusa Ogummaa Fi Oomishtummaa

- *Ogummaan maali? Naamusni hojii hoo?*

Warshaa Saamunaa Indoodii

Bakki Yaadaniin hojjetu warshaa saamunaa Indoodii magaalaa Adaamaa keessatti argamu yoo ta`u warshaan kun magaalaa sanatti warshaalee tajaajila hawaasummaa kennan keessaa isa duraa ti. Yaadaniin warshaa kana keessatti erga qacaramtee waggaa 16 kan dabarsite yoo ta`u cimtuu fi hojii kan jaallattu ta`uu ishee hojjetoota wajjin hojjetu irra darbee uummatni naannoo illee ni beeka. Hojjetootni warshaa oomisha isaanii guddisuuf galii warshichaa dacha dhaan olkaasuuf yeroo murteessanitti yaada kana warra degeran keessaa Yaadaniin ishee tokko turte.

Itti gaafatamtuu kutaa gurgurtaa oomishaa kan Yaadaniin naamusa gaarii ta`een itti fayyadama yeroo, maammiltoota keessummeessuu fi hunda wajjin waliigaltee hojjechuudhaan hojjetuu galateeffatamtuu dha. Warshaa kana keessatti hojii ishee kan jalqabde qulqulleessituu waajjiraa ta`uu dhaan yoo ta`u sadarkaa barnoota ishee fooyyeffachuu dhaaf carraaqqii gootenis kolleejjii “Nigd siraa” kan Finfinneetti argamu irraa ogummaa hoggansa hojii daldalaatiin dippil-

oomaa erga argattee kaastee sadarkaa sadarkaadhaan ga`umsa ogummaa fi ittigaafatamummaa iddoo kanaaf ga`uu dandeesse. Dadhabbi fi nuffii kan hin beekne Yaadaniin dandeettii fi ogummaa mana barnootaatti argatte muuxannoodhaan gabbisuudhaan warshaan kun sochii daldalaa keessattis ta`e kan bakkeetiin haala gaarii irra akka ga`uu fi oomishtummaan isaa akka dabalugahee guddaa taphattee jirti. Warshicha keessatti miseensa hojii raawwachiistuu waldaa ogummaa warshichaa taatee akka hojjetuuf hojjetootni sagalee guutuudhaan erga filatanii boodas hojii raawwachiiftuun warshaa fi hojjetootni naamusa ogummaa eguun uummata tajaajilamaa gaarummaa fi amanamummaa dhaan akka tajaajilan barsiisaa jirti.

Gilgala 11

Gaaffiilee armaan gadii deebisaa.

1. Sababni dabaluu oomisha warshaa Indoodii maali?
2. Naamusa ogummaa Yaadaniidhaan ittigaafatamummaa guddaa kanaaf gahe tarreessaa.
3. Ogeessa uummata tajaajilu tokko naamusni ogummaa kan isa barbaachisu maaliif?

Dandeettii ogummaa fi naamusa ogummaa guddisuun bu`uura oomishtummaa gaariiti. Akkuma beekamu ogummaan hojii tokko raawachuuf muuxannoo yeroo dheeraatiin yookiin leenjiiidhaan dandeettii argamu yoo ta`u naamusni ogummaa ammoo ilaalcha

amala ogummaan kun ogees-sicha irraa barbaadu dha. Namoonni akkuma fedhaa fi dandeettii isaaniitti ogummaa garaagaraa irratti bobba`u. Ogeessonni kun kallattii irratti bobba`aniin naamusa ogummaa isaan gaafatu ni jira.

Naamusa ogummaa jechuun ogeessi tokkoon tokkoon isaa tajaajilamaa tajaajiluuf dursee beekuu kan qabu akkaataa amala tajaajila sanaati. Fakkeenyaaf barsiisaa irraa kan eegamu naamusni ogummaa barsiisummaa ni jira, ogeessa fayyaa irraas naamusni ogummaa irraa eegamu ni jira. Haata`u malee gaarummaan, amanamummaan, qaxalummaan yeroo fi beellama eeguun ogummaa kam keessa iyyuu jiraachuu kan qaban ibsituu amala gaarii yoo ta`an, ogummaa fi naamusni ogummaa kan addaan hin bane dandeettii ogummaa kan ibsaniidha jechuun ni danda`ama. Hojiin tokko dandeettii ogummaa fi naamusa ogummaa wal simsiisuu dhaan yoo hin hojjetmne bu`a qabeessa ta`uu hin danda`u.

Gilgala 12

Gaaffiilee armaan gadii deebisi.

1. Ibsitoota naamusa ogummaa gaarii ogeessa hunda bira jiraachuu qaban tarreessaa.
2. Hojii tokko haala bu`a qabeessa ta`een raawwachuuf dandeettiin ogummaa qofaa isaa gahaa miti kan jedhame maaliif?

Xumura Boqonnaa

Aadaan hojii cimaan dagaaguu kan danda`u uummannii fi hojjetootni ciminaan hojjechuu qajeelfama jireenyaa godhatan yoo jiraatanii dha. Aadaa hojii cimaa jechuun tokkoon tokkoon lammiilee ittigaafatamummaa dhuunfaadhaa nis ta`e gareedhaan itti kenname qulqullinaa fi akka gosa isaatti guddisuuf yeroo hojii isaa haalaan itti fayyadamee ciminaan hojjechuu jechuudha. Bu`uurri kaayyoolee dinagdeehera M.D.R.I keessatti tumame fayyadamummaa lammiilee hundaa mirkaneessuu dha. Guddinni fi misoomni biyyattii yoo dhugoome lammiileen hundinuu jireenya fooyya`aa jiraachuu danda`u. guddinaa fi misooma biyyattii

mirkaneessuuf lammiileen hundinuu aadaa hojii cimaa qabaachuu qabu.

Oomishaa fi oomishtummaan osoo hin guddatin guddinni hin dhufa jedhanii yaaduun sirrii miti. Hojjetootni hojii kam keessatti iyyuu hirmaatan naamusa hojii eeguudhaan aadaa hojii yoo cimsan misoomni biyyatti ni mirkanaa`a. Haaluma kanaan lammiileen hundinuu hojii osoo hin tuffatin, osoo hin hojjetin jiraachuu qaaneffachuu dhaan hojiin tokko isa hojii biraan gadi akka hin taane hubachuu dhaan yoo itti duulan biyya isaanii gara sadarkaa fooyya`aatti akka guddisuu danda`an shakkiin hin jiru.

Jechoota ijoo

- **Gufuu:** kan danqu, goomattuu, mormituu
- **Hubamaa:** miidhamaa.
- **Milkaa`an:** Galma ga`ina, fiixaan bahiinsa.
- **Mamii:** shakkii.

© MOE, FDR Ethiopia
Not to be republished

Gaaffiilee keessa deebii**I. Gaaffiilee armaan gadii dubbisuudhaan sirrii kan ta'e 'Dhugaa' sirrii kan hin taane ammo 'Soba' jechuudhaan deebisi.**

1. Tajaajila gahumsa qabu kennuuf dandeettiin ogummaa qofti gahaa dha.
2. Misooma biyyaa dhimma namoota muraasaa fi hooggantootaa duwwaa godhanii fudhachuun dogoggora dha.
3. Ibsitoota naamusni ogummaa keessaa tokko yerootti haalaan fayyadamuudha .
4. Naamusni ogummaa hundinuu walfakkaataa dha.
5. Bu`aan hojii dhuunfaa hojii misoomaa waliinii irratti dhiibbaa qaba.

II. Himoota "A" jalatti tarreeffamaniitiif deebii kan ta`uu danda'an "B"jalaa filachuudhaan walitti firoomsi.**A**

1. Osoo hin hojjetin nyaachuu
2. Naamusa hojii itti hirmaatan.
3. Karoora hojii kaayyoolee Misoomadiinaged M.F.D.I
4. Kaayyoolee Misooma diingdee M.F.D.R.I
5. Hojii tuffachuu dhiisuu

B

- A. Lammiilee hundinuu misooma keessatti kallattii fayyadamtoota taasisu
- B. Yeroo haalaan qoqqoodanii itti fayyadamuuf nama gargaara
- C. Waan qanessaa fi amala hirkattummaati
- D. Wal-qixxummaa hojiitti amanuu
- E. Amala tokkoo tokkoon hojjetaa qabaachuu qabu
- F. Hojii waliinii

III. Gaaffiilee armaan gadiitiif jecha YKN gaalee sirrii ta'e bakka duwwaa kenname irratti guuti.

1. _____ lammiilee biyyattii hunda fayyadamaa misoomaa gochuu dha.
2. ogeessi hundumtuu hojii irratti qabaachuu qabu _____ jedhama.
3. Boqonnaa kana keessatti akka barattanitti gocha jibbisiisaa fi rakkoo hawaasummaa keessaa tokko kan jedhame _____ dha.
4. Biyyi misoomuu kan dandeessu lammiileen hundumti iyyuu _____ yoo qabaatan dha.
5. Hojjetaan tokko bu`a qabeessa jedhamuu kan danda`u _____ fi _____ walitti qindeessee lammii isaa yoo tajaajilee dha.

IV. Gaaffilee armaan gadii dubbisuudhaan deebii sirrii ta'e filadhaa.

1. Himoota armaan gadii keessaa ogeessa tokkoof bay`ee barbaachisaa kan ta'e.
  - a. Ogummaa fi aangoo isaatiin of fayyaduu
  - b. Ogummaa itti leenji`e duwwaadhaan hojjechuu
  - c. Ogummaa fi naamusa ogummaa qabaachuu
  - d. Hojii filachuu
2. Wantoota misoomaa fi dinagdee biyyaatiif gufuu ta`an keessaa tokko:
  - a. osoo hin hojjetin yaachuu
  - b. kadhaa akka madda galiitti lakkaa`uu
  - c. Haalaan yerootti fayyadamuu dhiisuu
  - d. Hunduu deebii dha.
3. Himoota armaan gadii keessaa waa`ee kaayyolee dhimma dinagdee M.F.D.R.I ilaalchisee sirrii kan hin taane kami?
  - a. Lammiileen sochii dinagdee hunda keessatti hirmaachuu akka danda`aniif haala mijeessuu
  - b. Hojii dhabdootaa fi rakkoo warra qabaniif imaammata hojii uumuu isaan dandeessisuu baasuu
  - c. Lammii Itoophiyaa hunda mirga ogummaa fi hojii filachuu gonfachiisuu
  - d. Lammiileen hojii mootummaa duwwaa irratti akka xiyyeeffatan gochuu
4. Aadaa hojii cimaa dagaagisuu qabxiin hin ilaallanne isa kami?
  - a. Osoo hin namoota biroo irratti hirkachuu
  - b. Gahee hojii keenyaa bahuu fi aadaa waliin hojjechuu cimsachuu
  - c. Warra tajaajila barbaadan haalaan simatanii keessummeessuutti ga`umsa qabaachuu
  - d. Dubartootni hojii qonnaattis ta`e horsiisee buluutti walqixa akka hirmaatan taasisuu
5. Himoota armaan gadii keessaa waa`ee aadaa hojii cimaa ilaalchisee sirrii kan ta`e isa kami?
  - a. Hojii yeroo karoofameen dura raawwachuu
  - b. Hojii gadaanaa fi olaanaa jedhanii tuffachuu dhiisuu.
  - c. Kadhaa fi osoo hin hojjetin nyaachuu balaaleffachuun jabinaan hojjechuu
  - d. Hundumtuu sirrii dha

V. Gaaffilee armaan gadiitiif deebii gabaabaa kennaa.

1. Aadaa hojii cimaa akkamitti gabbisuun danda`ama?
2. Yerootti haalaan fayyadamuu dhabuun misooma biyyaa irratti rakkoo inni fidu maali?
3. Omishtummaa guddisuun kandanda`amu akkamitti?